

"МОЛОДЬ-УКРАЇНІ"
YOUTH TO UKRAINE

**(НАУКОВІ ЗАПИСКИ МОЛОДИХ УЧЕНИХ
УЖГОРОДСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)**

**(scientific transactions of young scientists
of Uzhhorod State University)**

1994

Том 2

Volume 2

Закарпатський Центр соціальної служби для молоді
Українська асоціація студентів-істориків

"Молодь - Україні"

(наукові записки молодих учених
Ужгородського державного університету)

Том 2

Ужгород:
Закарпатський Центр
соціальної служби для молоді

1994

Марина І. Хланта-Офіцинська,
випускниця 1994 р.
українського відділення
філологічного факультету

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ КАЗОК

ПРО МАЧУХУ І ПАСЕРБИЦЮ

Серед жанрів усної народної творчості – дум і пісень, частушок і коломийок, приказок і прислів'їв, різноманітних примовок і анекдотів – народні казки займають важливе місце, особливо відзначаючись своїм чаруючим змістом і формою.

Досить рельєфно у словесному казковому потоці виділяються своєрідні для цього жанру стійкі словосполучення та звороти.

Простота і чіткість, влучність і лаконічність, емоційність і експресивність, живучість і популярність (особливо в межах жанру), семантична і формальна образність – такі найбільш субстанціональні риси усталених казкових виразів. Кількісно численні, семантично багатогранні, вони міцно врастають у казку (часто як композиційно необхідні частини), емоційально забарвлюють її, роблять стрункою, легкою для сприймання, надають їй жанрової специфіки.

Цікавий фразеологічний матеріал східнослов'янських народних казок досить довго лежав цілиною і майже не привертав до себе спеціальної уваги ні мовознавців, ні фольклористів.

Однак за останні 30 років є деякі зрушення у цьому питанні. У 1962 році В.І.Хоменко захистив кандидатську дисертацію "Фразеологічний склад українських народних казок, записаних на Полтавщині".¹ У своїй роботі він класифікує фразеологічний матеріал казок, дає характеристику деяким граматичним, художнім, функціональним особливостям стійких казкових зворотів; виділяє основні фактори, що зумовили їх стійкість.

Оскільки В.І.Хоменко досліджував тільки казки, записані на Полтавщині, та казки Карпатського регіону (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька області), центральних та східних областей не досліджені. Виняток становлять українські народні казки, записані на Словаччині М.Гиряком.

У 1974 році виходить монографія румунського вченого Н.Рошиану

"Традиційні формули сказки".² На матеріалі романських (переважно румунських), а також слов'янських і деяких східних казок автор робить висновки про роль ініціальних, медіальних і кінцевих формул у структурі казки.

У 1983 році вийшла друком книга "Українські народні казки Східної Словаччини" М.Гиряка.³ Майже 100 сторінок книги автор відводить для розгляду складових частин стилю української народної казки Східної Словаччини. До М.Гиряка цим питанням ніхто із вчених спеціально не займався. І тому він аналізує перехідні формули і типові місця, вступні формули, заключні формули, формули для перепочинку казкаря, синтаксичні повторення, фольклор у казках (порівняння, прислів'я та приказки, загадки, весілля в казках, замовляння, епітети, чарівних посередників, епічні числа, героїв казок, топоніміку, етнографізми у казках, побут, природу, мову казок.

Цим питанням деякою мірою займалися як у російській, білоруській, так і в українській фольклористиці: Л.Бараг,⁴ В.Н.Кнейчер,⁵ В.Новиков,⁶ О.Ю.Бріцина,⁷ Л.Дунаєвська.⁸

Проте на сьогодні поки що немає праці, в якій би повно і всебічно була досліджена проблема усталених виразів у народних казках. У цьому розділі ми й зосередимо увагу саме на цій проблемі і розглянемо її на матеріалі казок про мачуху і пасербицю у східнослов'янських варіантах.

За композиційно-семантичними та комунікативно-функціональними особливостями весь фразеологічний матеріал казок поділяється на три значні за обсягом розряди: I. Казкові початки. Вони становлять собою стабільні словесні формули, постійно закріплені своєрідною композиційно-жанровою функцією в препозиції казкового твору.⁹ 2. Казкові кінцівки. Це усталені словесні формули, закріплені жанровою функцією в постпозиції казкового твору.¹⁰ 3. Внутрішні казкові словесні формули. Це "наявність стійких специфічно жанрових виразів, що побутують всередині казкового твору".¹¹

Н.Рошіану ділить усталені казкові вирази на ініціальні, медіальні та фінальні. Під ініціальними формулами, за визначенням Н.Рошіану, розуміємо традиційні початки. Він поділяє їх на дві групи: I. Формули часу (хронологічні) та формули простору (топографічні).

М.Гиряк у книзі "Українські народні казки Східної Словаччини" наводить 15 типів вступних формул.

Найчастіше у казках про мачуху і пасербицю зустрічається фор-

мула, яка починається з дієслова минулого часу "був", "було", "жив", "жили". "Був собі дід" /Чубинський, П₁, І4.-С.63/, "Була една сирота, дівочка" /Гиряк, Ш, 7.-С.57/, "Жили дід і баба" /Зінчук, 77.-С.282/, "Був собі чоловік" /Мошиноська, 9.-С.102/, "Був дідо і баба" /Левченко, 566.-С.496/, "Була баба і дід" /Левченко, 565.-С.495/. Російські варіанти: "Жили-были старик да старуха" /Афанасьев, 95.-С.140/, "Жил старик со старухой" /Худяков, 101.-С.227/.

Є формули, у яких визначено загальний час, коли відбувається дія казки "Давно-давно одна баба" /Далавурак-Івасюк.-С.222/, "Одного разу перед Різдом були сильні морози" /Легенди, 222.-С.11/.

Окреме місце займають формули, у яких вказується на загальне місце дії казки. Українські варіанти: "У тім селі був один дідо" /Дерев'яне чудо.-С.136/, "За високими горами, за густими лісами жили дід та баба" /Чендей.-С.362/, "Далеко-далеко, може, аж за сімома морями, жив бідний чоловік" /Фінцицький.-С.36/.

Інколи формулам передують примовки, яка, як правило, не пов'язана з дальшою дією казки. Однак, така примовка зустрічається лише в українських варіантах. "Сказала б казки - не вмю; показала б приказки - не смю; сказала б набилиці - так багато плутаниці. Ну, казки, хоч не вмючи, а треба сказати" /Рудченко, П, 21.-С.65/. "Про дідову доньку і бабину доньку є багато казок, але це не така" /Далавурак-Івасюк.-С.212/. "Було раз що не було: жив бідний чоловік" /Дідо-всевідо.-С.30/. "Цю казку якось розповіла баба дідові, дід - сусідові, сусід - кумі на толоці, кума - вороні та сороці. Сорока жити не могла, доки всім не рознесла. Від неї і я знаю та й вам розповідаю" /Казки Буковини.-С.98/.

Із наведених вступних формул видно, що вони дають певну інформацію про час і місце казкової дії, знайомлять із головними героями.

Крім ініціальних, у казках є і фінальні формули, які тісно пов'язані із змістом казки. У більшості випадків - це формули, які повідомляють про те, що сталося з героями. Це так звані формули існування героїв. Українські варіанти: "А дідова донька живе й досі" /Далавурак-Івасюк.-С.214/, "И добре зажили" /Дідо-всевідо.-С.31/, "І на том оснуванні вони живуть, хліб жуять, постолом добро возять" /Лесевич, 18.-С.157/, "Може, ще й донині живуть, як не повмирали" /Фінцицький.-С.39/.

У деяких казках оповідач хоче оправдати себе і заповняє, що

коли дідову дочку посватав пан, то і вона була на весіллі: "Я там була, мед-вино пила, по бороді текло, а в роті сухо було" /Рядченко, П, 20.-С.65/.

Кінцівки повчального характеру, в основі яких лежить прислів'я, трапляються, як в українських, так і в російських варіантах. "Так тому ведеться й нині, хто другому добра не зичить" /Дерев'яне чудо.-С.137/, "Отак то буває за лінивство, за ледарство" /Казки Покуття.-С.43/. "А люди говорять: Не делай зло людям, а зло все тебе" /Куприяниха.-С.431/.

В одному з російських варіантів зустрічаємо і формулу винагороди казкареві "Вот тебе сказка, а мне кринка масла" /Афанасьев.-С.156/.

Крім вступних та заключних формул, у казці зустрічаються і так звані медіальні формули. Одні з них "не мають зв'язку з дією казки, а призначені для привертання уваги слухачів, інші ж органічніше включені в тканину казки, бо з ними (звичайно не з усіма) тісно пов'язані деякі персонажі, певні епізоди і т. ін."¹²

Слід відзначити, що у відомих нам фольклористичних працях, присвячених вивченню форми казки, медіальним формулам приділена незначна увага. Це пояснюється насамперед тим, що виявити медіальні формули - нелегка справа, навіть для спеціалістів. Медіальні формули не займають відповідного місця, вони можуть бути розсіпані по всій розповіді, супроводжувати якого-небудь героя чи його дію, міститися в описах портрета персонажа і т.д. Багатство і різноманітність медіальних формул викликає труднощі в їх систематизації і класифікації.

Наприклад, І.Больте та Г.Поливка брали до уваги лише ті формули, які казкар включав між епізодами. Те саме робив і П.Себію. О.Бирля стверджує, що медіальна формула у порівнянні з ініціальними і заключними, бідніша по формі і зводиться до одного типу, який відтворює функцію цієї формули: викликати цікавість, інколи навіть перевірити увагу слухачів.¹³

Н.Рошияну доводить, що жоден із вищезгаданих дослідників не врахував усі функції, що виконують у казці медіальні формули. У праці "Традиционные формулы сказки" він пропонує такий поділ:

1. Зовнішні медіальні формули.

2. Внутрішні медіальні формули.

Зовнішні формули поділяє на: 1. Формули, що викликають увагу слухачів до казки; 2. Формули, якими перевіряється увага; 3. Перелічні формули.

У східнослов'янських казках про мачуху і пасербицю перша і друга група зовнішніх медіальних формул майже не зустрічаються.

Інше завдання мають внутрішні медіальні формули, які складають п'ять груп: 1. Формули, які характеризують образи казкових персонажів використовуються для опису речей чи предметів, що їм належать. 2. Формули, що описують дії казкових персонажів. 3. Формули - типові вирази окремих казкових персонажів. 4. Магічні вислови. 5. Формули, близькі за змістом до ініціальних.

Якщо зовнішні медіальні формули можуть бути відсутніми у казці і це не порушує їхньої структури, то внутрішні медіальні формули, які надають казці високої художньої цінності, є тим елементом традиції, яким гордяться кожний виконавець.

В опрацьованих нами казках про мачуху і пасербицю зустрічається перший тип внутрішніх медіальних формул. Ось так, наприклад, виглядає хазяйка лісової хатинки у російському варіанті казки: "Баба-яга: впереди голова, в одном углу нога, в другом - другая" /Афанасьев.-С.155/, "А у ней (у баби-яги) голова лежит в одном углу изба, а ноги в другом" /Худяков, ЮИ.-С.227/, "Пришла ночь длинная, жуткая: спать - бока пролежишь, глядеть - глаза проглядишь, слова молвить не с кем, и скучно и страшно!" /Афанасьев.-С.145/. Це - опис ночі.

Друга група медіальних формул зустрічається рідко. Можемо виділити формулу, яка вказує на те, що герою доводиться долати довгу дорогу. Українські варіанти: "Йде вона лісом, йде" /Дідо-всевідо.-С.30/, "Йде дівчина, йде" /Дідо-всевідо.-С.175/, "Ото йде та йде дуже великим лісом" /Рудченко, П, 19.-С.55/.

Багатою і різноманітною є третя група медіальних формул (вирази окремих казкових персонажів). Українські варіанти. Коли дідова дочка йде на службу, то по дорозі зустрічає яблуньку, криничку, собачку, піч та інших. Усі вони до неї звертаються із проханням допомогти їм. Українські варіанти: "Дівочко, почисти ня, та буду ти в пригоді" /Дідо-всевідо.-С.175/, "Дівонько-голубонько, обчисти мене, обханюч мене, - я тобі у великій пригоді стану!" /Рудченко, П, 19.-С.55/, "Дівчино, вичисти мене, стану тобі у великій пригоді" /Зінчук, 77.-С.282/.

Російські варіанти: Перебуваючи у лісовій хатинці на службі, пасербиця увечері виходить із хати і гукає: "Кто в лесе, кто в темном - приди ко мне гостевать!" /Афанасьев.-С.145/, Коли дівчина зайшла у ліс і надібала хатинку на курячих ніжках, то мовила:

"Избушка, избушка! Стань к лесу задом, ко мне передом" /Худяков, IOI.-С.227/, Зайшовши до хатинки, побачила Ягу-бабу, яка, зустріла її такими словами: "Фу, фу, фу! Русским духом пахнет. Что ты девушка дело дytaеш или от дела лытаеш?" /Худяков, IOI.-С.227/. У іншому варіанті пасербиця зустрічається із старим дідом. Він так звертається до неї: "Как ты зайшла сюда, волек или неволек?" /БРФ.-С.306/. Дідо не лише загадує усяку роботу, а ще й погрожує: "Вот видиш кучу льна? Так напряди мне ниток, вытки холст и ошей рубашку, а завтра я к тебе приду. Если рубашка не будет готова, так тебе будет худо, а теперь прощай" /БРФ.-С.305/.

Білоруські варіанти: Дідова дочка іде на службу. Зупинилася у лісовій хатинці. Запрошує до себе так: "Хто у лесе на вересе прийде да мене вечераці. Будзем ночку начаваці" /БНТ,1989.-С.245/. У зимовому лісі Мороз зустрічає дівчат такими словами: "дзевіца, дзевіца, я Мороз Красны нос, ці цепа табе, дзевіца?" /БНТ,1989.-С.250/. Але дівчата по-різному реагують на такі слова. Дідова дочка відповідає: "Добра, Марозушко, добра бацьшко, знаць цябе бог прынес па мою душу грэшную" /БНТ,1989.-С.249/, а бабина: "Што ж ты не відзіш, што мае руки і ноги ужо акасцянелі?" /БНТ,1989.-С.250/. У лісовій хатинці мишка просить поділитися з нею вечерек: "Дзеўка-дзевіца, руская касіца, дай мне лыжачку кашы! Я буду табе у велькай пригодзе і адгодзе!" /БНТ,1989.-С.246/.

Значно збагачують казку пісенно-віршовані одиниці. Українські варіанти: "Гав-гав, сучка, дідова дочка, як панночка, а бабина, як сучечка" /Рудченко, П, 20.-С.64/, "Дзаяв, даяв! дідова дочка, як панночка, а бабиної дочки тільки кісточки в солом'яничку брязчать!" /Рудченко, П, 21.-С.67/.

Ой газдове, вже вернулась

Бржіка додому:

Сховалася під коритом -

Воя у золотому...

/Фінціцький.-С.38/

Або:

Ой газдове, вже й Маріка

Вернулась додому:

Воя у крові сховалася

У хлівці малому.

/Там же.-С.39/

Російський варіант:

Тяф-тяф-тяф!

Крестьянин дочерь везет -

животы в коробейках

Стучат да бранчат.

/Зеленин.-С.175/

"Тяв-тяв, кони весело идут. Наташе воз добра везут" /Куприяни-ха.-С.430/.

Білоруські варіанти:

"Дзяў-дзяў, дзяў-дзяў: у дзедавай дачкі сукні шасцяць, а ў бабінай дачкі ў кашеле костачки бразчаць" /БНТ,1989.-С.248/, "Дзяў, дзяў, дзедаву дачку жаніхі вазьмуць, а бабінай дачкі костачкі прыв'язуць" /БНТ,1989.-С.250/.

Із спостережень над згаданими фольклорними творами видно, що у казках, як правило, відсутні вишукані епітети, які б виділяли у зображуваному якусь характерну рису чи ознаку. Але зустрічаються постійні епітети, що загалом характерно для усної народної творчості: "зля мачуха", "бідний чоловік", "велика яблуня", "чорна хмара", "темний ліс", "високими горами", "густими лісами", "залатая карона", "сундук тяжелый", "ночь длинная", "сильный мороз".

У ряді українських варіантів можна зустріти порівняння, які вдало характеризують героїв чи предмети, про які йде мова. Наприклад: "легінь-високий, як дубок, а файний, як принц" /Казки Буковини.-С.98/, "дівчата сохли, як бадиллини" /Там же.-С.98/, "убрання, якого світ не видів" /Там же.-С.98/, "панчохи - такі тонкі, гейби були виткані із сонячних променів" /Там же.-С.100/, "Дідова дочка, як панночка" /Рудченко, П, 21.-С.67/, "Ість, як добрий косар" /Чубинський, П, 14/, "видніше стало, - як удень" /Лесевич, 18.-С.154/, "Вона сейчас, як куля з ліжка, - одчинила" /Лесевич, 18/, "узяв дідову дочку замуж, - таку голу, як тріска" /Лесевич, 18/, "Розмахували язиком, як помелом" /Казки Буковини.-С.98/. Порівняння увиразнюють зображуване, роблять його більш наочним, виявляють ставлення оповідача до нього. Щоб переконати читачів у фізичній досконалості стану легіня, казкар порівнює його з дубом. Це порівняння вжито не випадково, адже у народі дуб постійно був символом здоров'я, сили і, звичайно, ідеальної краси. І тепер можемо почути вислови "сильний, як дуб", "здоровий, як дуб". Щоб підкреслити таку рису характеру героїні, як спритність, автор порівнює її з кулею. Оповідач багато не розповідає, яком бідною була

дідова дочка, а використовує влучне порівняння: "гола, як кістка".

Крім епітетів та порівнянь, у казках зустрічаємо і фразеологізми, які є органічним їх компонентом. Вони служать засобом посиленої експресії висловлення. Так, втечу своєї героїні оповідач вдало ілюструє фразеологізмом: "від Ёржіки вже й слід прохолов" /Фінцицький.-С.37/, про те, що юнак був лінивий, довідуємось із слів "звик на печі орати на мандибурку" /Казки Буковини.-С.98/, а як хороші вчинки заставляють змовкнути ворогів, переконує вислів "А злі багаті позав'язували собі язика" /Казки Буковини.-С.100/. Знаходимо і ряд інших фразеологізмів: "за цілий день палець об палець не вдарила" /Чубинський, П₁,14/, "пішов тучний дощ, так як з відра льє" /Лесевич,18/, "За ким нам шкодувати, коли в його макітрі горобці цвірінькають" /Казки Буковини.-С.98/, "Трістенник налякався й ніби крізь землю провалився" /Казки Буковини.-С.100/.

Багата казка не тільки на художні тропи та стійкі сполучення слів, але і на стилістичні фігури.

У поетичній мові казок часто зустрічаємо полісиндетон (посилене вживання сполучників). Багатосполучникова будова речень допомагає передати тривалість дії, монотонний плин часу, однотипність та одночасність явищ, підкреслює значимість кожного відокремленого сполучником слова. Український варіант: "... бо там кожної ночі чорти сходилися і танцювали, і мололи, і якиби були кого тоді долапали, той би вже більше не жив" /Дерев'яне чудо.-С.134/.

Крім полісиндетона, у казках не важко знайти і асиндетон (навмисне опускання сполучників). Безсполучниковість навпаки надає розповіді прискореного темпу. Здебільшого короткі, уривчасті паузи використовуються для посилення напруження, динаміки, швидкої зміни подій чи вражень. Українські варіанти: "Дідова дочка зайшла до хатини, знайшла борошно, розклала вогонь, приготувала дідові їжу, нагодувала" /Чендей.-С.363/, "Дідова дочка й слова не сказала, вимила старого, волосся розчесала" /Чендей.-С.363/.

Авторська мова у казках зводиться до коротких ремарок або стислих експозиційних та завершальних пояснень. Щодо мови персонажів, то вона є засобом художнього узагальнення та індивідуалізації. Наприклад, дідова дочка скромна, працьовита, ввічлива. З усіма вітається, усім допомагає. Коли приходить взимку у ліс за ягодами, то зустрівши біля вогню людей (місяців) просить: "Дозвольте мені погрітися" /Дідо-всевідо.-С.30/. Цікавим є те, що дідова дочка малослівна, її характер розкривається перед нами у її вчинках.

На відміну від дідової дочки, бабина - груба, неввічлива. Коли зустрічає у лісі місяців, то на питання, що вона шукає відповідала: "А що тобі до того!" /Дідо-всевідо.-С.31/, на прохання кобилячої голови відчинити двері відповідає: "Невеликий пан, відчиниш і сам" /Мошинська,9/.

В одному з російських варіантів образ бабиної дочки розкривається через монологи: "Видишь какой! Что еще выдумал, старый хрыч! Нашел себе работницу, да я и на себя-то у матушки не работаю, а стану я вязать ему варяги да чулки - и так проходит" /БРФ.-С.308/.

Вдала мовна характеристика дає можливість краще уявити собі образ злої і жорстокої мачухи. До своєї пасербиці вона звертається образливими словами. В українських варіантах зустрічаємо: "А ти, суко! тільки з хлопцями перевертаєшся, а не робиш" /Левченко, 566.-С.496/. Не шкодує вона лайливих слів і для свого другого чоловіка: "Бодай тобі в голові стукало, стара собако" /Мошинська,9/, "Веди, старий псе, зараз мою дівку на службу..." /Казки Буковини.-С.40/.

Лайливі слова вкладено і в уста Трістеннику, який нічого не може вдіяти з розумною і кмітливою молодницею. У злості він вигукує: "А шляг би тебе трафив!" /Казки Буковини.-С.100/, "Щоб тебе когтя вбила!" /Там же.-С.100/.

Отже, вульгаризми та лайливі вирази тут вжиті з певною омисловою метою. У першому випадку підкреслюють недоброзичливе ставлення мачухи до діда і пасербиці, а в другому - безсилля нечистої сили.

Значне місце займають у казках діалоги. Вони складаються переважно з простих, коротких емоційно насичених речень

Український варіант:

- Дозвольте мені погрітися.
- Сідай, дівочко, грійся. А що ти шукаєш у лісі?
- Мене погнала в ліс мачуха. Її донька захотіла косиці.
- Січень пожалів дівчину.
- Не журися нічого. Будуть і косиці.

/Дідо-всевідо.-С.30/

Білоруський варіант:

- Дзеўка-дзеўца, русая касіца, куды ты ідзеш?
- Іду служыць.
- Паслужы мне.
- Не буду!

/БНТ,1989.-С.252/

Як допоміжний засіб увиразнення мови у казках вживається звуконаслідування. Зокрема, звуками людської мови імітуються звуки природи, голоси звірів: "Гу,гу! Дівонько, відчини" /Мошиноська,9/. "Гав-гав! сучка, дідова дочка, як панночка, а бабина, як сучечка" /Рудченко,П,20.-С.64/, "Дзяв, дзяв! дідова дочка, як панночка, а бабиної тільки кісточки в солом'яничку брязчаты!" /Рудченко,П,21.-С.67/; "Колодка та все стук, та стук" /Мошинська,9/. "Вітер віє та довбеньку хитає, а вона все до бука: ковть! ковть!" /Казки Покуття.-С.37/.

Російські варіанти:

"Тяв-тяв, кони весело идут, Наташе воз добра везут!" /Куприянича.-С.430/.

Білоруський варіант:

"Дзяў, дзяў, дзедаву дочку жаніхі вазьмуць, а бабінай дачкі костачкі прывязуць" /БНТ,1989.-С.250/.

Значне місце у казках займають звертання. "Дівко, іди мене обмах" /Малинка,22.-С.289/, "Дівчино, вичисти мене" /Зінчук,77.-С.282/, "Ходи, дівко, танцювати" /Далавурак-Івасюк.-С.213/.

Російські варіанти:

"Тепло ли те, девица? Тепло ли те, красная? Тепло ли те, лапушка?" /Афанасьев.-С.141/, "Чего изволишь, моя сударыня?" /Афанасьев.-С.145/, "Тепло, Морозушко, тепло, батюшка" /Зеленин.-С.174/.

Білоруські варіанти:

"Дзеўка-дзевіца, русая касіца, дай мне лыжачку кашы" /БНТ,1989.-С.246/, "Дзевушка-красавица, не бойсь мяне" /БНТ,1989.-С.248/.

Крім простих звертань, зустрічаємо і емоційно забарвлені. Іменники у даному випадку вживаються із зменшено-пестливими суфіксами "Пересади мене, донечко, через поріг" /Чендей.-С.363/, "Дівонько-голубонько, обчисти мене" /Рудченко,П,19.-С.55/, "Миля моя, дівчинко!" /Фінцицький.-С.37/.

Важлива і різноманітна в казках функція повторень. Вони нерідко бувають віршовані, а прозові мають більш або менш виражену ритмічну організацію, насичені асонансами та алітераціями. У мові казкарів зустрічаємо загальноприйняті "за високими горами, за густими лісами", "я там була, мед-вино пила, по бороді текло, а з роти сухо було" та інші, і сугубо індивідуальні рифмовані вирази. Українські варіанти. "Сказала б казки - не вмю; оказала б приказки - не омю; оказала б небиліци - так багато плутаниці", "Цю казку якооь розповіла баба дідові, дід - сусідові, сусід - кумі на толо-

ці, кума - вороні та ороці" та ін.

Рими. Рими у казках найчастіше вживаються у мові казкаря-оповідача: "Дзвонить та все лає, а він не спить та все знає" /Мошинська,9/, "Як зачали вони її просити, як зачали голосити, щоб вона стала в їх служити" /Чубинський,П,15/, "Сльози витирала, долю проклінала" /Казки Буковини.-С.99/, "Дід тоді парубкував і цієї баби не знав" /Чарівне горнятко.-С.212/. Але вони можуть зустрічатися також і у мові казкових персонажів. "Невеликий пан, відчинш і сам" /Мошинська,9/, "Не мала б що робити та вечеряти варити" /Мошинська,9/, "А відтак хотіла в мене повне веретено відібрати, що я мусила від неї тікати..." /Казки Покуття.-С.36/.

Білоруські варіанти:

"Хто ў лесе на верасе прыйдзі да мяне вячараці. Будзем ночку начаваці" /БНТ,1989.-С.245/. "Дзяў-дзяў, дзяў-дзяў: у дзедавай дачкі сукні шацяць, а у бабінай дачкі ў кашеле костачкі бразчаць" /БНТ,1989.-С.248/.

Рима і ритм підвищують поетичність казкового зачину, підкреслюють динаміку розповіді. Елементи ритмічності і ритм надають певного емоціонального забарвлення мові казкаря, сприяють характеристиці персонажів казки. Особливу поетичність мають рифмовані кінцівки і кінцеві примовки.

Не порушена у деяких казках і усталена трикратність. Ідучи на службу, дідова дочка по дорозі виконує три завдання. Приводить до порядку яблуньку, криницю і піч /Рудченко,П,20.-С.61-65; Левченко,566; Мошиноська,9/. Зайшовши до лісової хатинки, на столі знаходить три десятки яблук: красні - киолі, білі - винні, зелені - солодші від меду /Лесевич,18/. Якщо у всіх інших варіантах дідову дочку випробовує одна істота, то у казці із збірника Лесевича, збережено казкову трикратність. Пасербицю випробовують (вовк, ведмідь і кобиляча голова).

Її вицезгадані художні засоби надають казкам неперевершеної привабливості, простоти, природності тону й розповіді.

Список умовних скорочень фольклорних видань:

- АФАНАСЬЕВ** - Народные русские сказки А.Н.Афанасьева в трех томах.- Т.І-ІІ/Подгот. текстов, предисл. и примеч. В.Я.Проппа.- М.,1957.
- БНТ,1989 - Казкі ў сучасных запісах/Складальнікі К.П.Кабашнікоў, Г.А.Барташэвіч.-Мінск,1989.

- БРЄ** - Сказки: Кн. I/Сост., вступ. ст., подгот. текстов и коммент. Ю.Г.Круглова.-М.: Сов.Россия,1988.- 544 с.- (Б-ка русского фольклора: Т.2).
- ГИРЯК** - Українські народні казки Східної Словаччини.- Т.І-У/Упоряд., післямова та комент. Михайла Гиряка.-Братіслава-Пряшів,1965-1976.
- ДАЛАВУРАК-ІВАСК** - Чарівне горнятко: Казки. Запис текстів С.Далавураса, В.Бандурака та С.Пушика/Упоряд. С.Далавурас та М.Іваск.-Ужгород,1971.-252 с.
- ДЕРЕВ'ЯНЕ ЧУДО** - Дерев'яне чудо: Народні казки/Вступ. ст., упоряд. текстів та прим. О.І.Дея. - Ужгород: Карпати,1981.-204 с.
- ДІДО-ВСЕВІДО** - дідо-всевідо: Закарпатські народні казки/Запис текстів та впоряд. П.В.Лінтура. - Ужгород, 1969. - 235 с.
- ЗЕЛЕНИН, ПЕРМ** - Великорусские сказки Пермской губернии. Сокровище отечественного собирательства/Сост., подгот. текста, послесл. и комм. Т.Г.Берегулевой-Дмитриевой: Ил. и оф. О.Г.Дмитриевой. - М.: Правда, 1991. - 544 с. ил.
- ЗІНЧУК** - Чарівна квітка: Українські народні казки з-над Дністра/Записав та впорядкував М.Зінчук. - Ужгород: Карпати, 1986. - 302 с.
- КАЗКИ БУКОВИНИ** - Казки Буковини/Упоряд. М.Г.Івасюк та В.С.Бесараба. - Ужгород, 1973. - 239 с.
- КАЗКИ ПОКУТТЯ** - Казки Покуття/Упоряд., підгот. текстів, вступ. ст., прим. та словн. І.В.Хланти; Худож. оформл. Е.Ф.Медвецька. - Ужгород: Карпати, 1990. - 328 с.
- КУПРИЯНИХА** - Русские народные сказители/Сост., вступ. ст., вводные тексты и комм. Т.Г.Ивановой; Ил. М.Ф.Петрова. - М.: Правда, 1989.
- ЛЕВЧЕНКО** - Казки та оповідання з Поділля. В записях 1850-1860-х рр. Вип. I-II/Упоряд. Микола Левченко.- Київ, 1928.
- ЛЕГЕНДИ** - Галицько-руські народні легенди.-Т.І-II/Зібр. Володимир Гнатюк. - Етногр. зб., 1902. - Т.ХІ, ХІІ.

- ЛЕСЕВИЧ** - Оповідання Р.Ф.Чмихала/Зібр. Володимир Лесевич.- Етногр. зб., 1904. - Т.ХІУ.
- МОШИНЬСЬКА** - *Moszyńska Józefa. Bajki i zagadki ludu ukraińskiego//ZWAK, 1885.-Vol.IX.-P.73-160.*
- РУДЧЕНКО** - Народные южнорусские сказки/Издад Л.Рудченко. - Вип. I-II. - Киев, 1869-1870.
- ФІНЦИЦЬКИЙ** - Таємниця скляної гори: Закарпатські народні казки, зібрані Михайлом Фінцицьким/Череклад з угорської та післямова Юрія Шкробинця. - Ужгород, 1974.
- ХУДЯКОВ** - Великорусские сказки в записях И.А.Худякова/Изд. подгот. В.Г.Базанов и О.В.Алексеева. Отв. ред. В.Г.Базанов. - М.-Л., 1964.
- ЧЕНДЕЙ** - Казки Верховини: Закарпатські українські народні казки/Склад. Іван Чендей. - Ужгород, 1960. - 388 с.
- ЧУБИНЬСЬКИЙ** - Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край.../Материалы и исследования, собранные д.чл. П.П.Чубинским. - Т.П. Малорусские сказки.-СПб., 1878.-Отд.І,2.
- Примітки:**
1. Хоменко В.І. Фразеологический состав украинских народных сказок, записанных на Полтавщине. Автореф. дис. ... канд. филол.н.-К., 1962. - 19 с.
 2. Рошняну Н. Традиционные формулы сказки.-М.: Наука,1974.-215 с.
 3. Гиряк М. Українські народні казки Східної Словаччини.-Пряшів, 1983.-252 с.
 4. Бараг Л.Г. О традиционной стилистической форме белорусских сказок и ее изменениях//О традициях и новаторстве.-Уфа: Башкирский госуниверситет, 1964. - С.212-214.
 5. Кнейчер В.Н. Поетичні формули зачинів і кінцівок фантастичної казки//Народна творчість та етнографія.-1963.-№ 2.-С.55-59.
 6. Новиков Н.В. К художественной специфике восточнославянской волшебной сказки/Начальные и заключительные формулы//Отражение межэтнических процессов в устной прозе.-М.: Наука,1979.-С.18-46.
 7. Бріцина О.Ю. Неповторність мови народної казки//УЛМШ.-1983.- № 5.-С.48-54.
 8. Дунаєвська Л.Ф. Українська народна казка.-К.: 1987.-127 с.

9. Хоменко В.І. Фразеологічний склад української народної казки// Наукові записки Дніпропетровського держуніверситету.-1960.- Т.70.-Вип.17.-С.144.
10. Там же.-С.144.
11. Там же.-С.145.
12. Бріцина О.Ю. Згадана праця.-С.50.
13. Рошяну Н. Згадана праця.-С.90-91.